

NIETYPOWE POŁĄCZENIE FUNKCJI UZDROWISKOWEJ Z FUNKCJĄ PRZEMYSŁOWĄ NA PRZYKŁADZIE UZDROWISKA USTROŃ

Eleonora Gonda-Soroczyńska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

THE UNCOMMON COMBINATION OF THE CURATIVE FUNCTION WITH THE INDUSTRIAL FUNCTIONAS EXEMPLIFIED BY THE USTROŃ SPA

Streszczenie

W badaniach przedstawiono nietypowe połączenie funkcji uzdrowiskowej z funkcją przemysłową na przykładzie uzdrowiska Ustroń. To niewielkie miasto liczące 15 588 stałych mieszkańców. Położone jest w południowej części województwa śląskiego, w powiecie cieszyńskim, w Beskidzie Śląskim, w dolinie rzeki Wisły i jej dopływu Jaszowca, u podnóża Równicy. Ustroń w przedziale czasowym kilkusetletnim, poddany został istotnym przemianom przestrzennym i gospodarczym. Obserwujemy etapową sukcesję funkcji, poczynając od rolnictwa, pasterstwa, furmaństwa, przez górnictwo rud żelaza i hutnictwo oraz przemysł metalowy i maszynowy, po funkcję turystyczną, zwłaszcza uzdrowiskową i wypoczynkową. To współwystępowanie obu tych funkcji, określić można mianem nietypowych, bowiem najczęściej funkcje te wykluczają się, a nie współegzystują. Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, iż Ustroń jest przykładem miejscowości w której te jakże odmienne funkcje mogą jednak wzajemnie się uzupełniać. Współistnienie funkcji przemysłowej z funkcją uzdrowiskowo-wypoczynkową przez wiele lat możliwe było dzięki licznym walorom turystycznym, zwłaszcza przyrodniczym tego obszaru. W rozwoju Ustronia jako ośrodka przemysłowo-uzdrowiskowego wielką rolę odegrały również uwarunkowania społeczno-polityczne.

Słowa kluczowe: Ustroń, uzdrowisko, przemysł, połączenie funkcji

Summary

The study shows the uncommon combination of the curative function with the industrial function as exemplified by the Ustroń spa. Ustroń is a small town with 15 588 residents. It is located in the southern part of the Silesia voivodeship, in the Cieszyn powiat. It is part of the Silesian Beskids and is also located in the valley of the Vistula river and its Jaszowiec tributary, at the foot of Równica. In the last couple of centuries Ustroń was subject to significant spatial and developmental changes. This involves the succession of functions from agriculture, herding, wagoning, iron mining, steel-work, activities related to metal and machine industry to the tourist function, especially curative and recreational tourism. The coexistence of the two functions can be referred to as uncommon as usually they are mutually exclusive and do not exist alongside. Research conducted in Ustroń allowed to conclude that it is an example of a town in which these two very different functions may in fact complement each other. The coexistence of the industrial function with the curative-recreational function has been possible for many years due to the location's numerous tourist values, especially environmental ones. A great role in the development of Ustroń as an industrial-curative centre was also played by socio-political determinants.

Key words: *Ustroń, spa, industry, combination of functions*

WPROWADZENIE

Ustroń to niewielkie miasto i gmina liczące 15 588 stałych mieszkańców (wg danych z 31.12.2010 r.), położone w południowej części województwa śląskiego, w powiecie cieszyńskim, w Beskidzie Śląskim, w dolinie rzeki Wisły i jej dopływu Jaszowca, u podnóża Równicy od wschodu (884 m n.p.m) porośniętej pięknymi lasami świerkowo-bukowymi i Czantorii od zachodu. To pradawna osada biskupia na Szlaku Solnym wiodącym z Wieliczki przez Słowację na Węgry. Do 1625 roku znajdowała się w rękach Piastów Śląskich, potem Habsburgów. Od 1918 roku przynależy do Polski. To także znane uzdrowisko podgórskie (340-450 m n.p.m.), ośrodek wczasowy i wypoczynkowy na Śląsku Cieszyńskim. Status uzdrowiska posiada od 1882 roku. Nazwa „Ustroń” według językoznawców wywodzi się od miejsca ustronnego, zacisznego, usytuowanego „na stronie”. Można powiedzieć, że prawie równocześnie miejscowość funkcjonowała jako ośrodek przemysłowy i uzdrowiskowy – nietypowe połączenie obu funkcji i stosunkowo rzadko spotykane.

Ustroń posiada niepowtarzalny urok, dzięki swemu malowniczemu położeniu w otoczeniu gór i w dolinie Wisły oraz jej dopływu Jaszowca. Wody rzeki w tym miejscu są tak czyste, iż powstało tu atrakcyjne kąpielisko rzeczne z piękną plażą.

Pierwsze wzmianki o uzdrowisku pochodzą z końca XVIII wieku [Łazarz-kowie M.i R. 2007]. Pracownicy huty żelaza zażywając kąpeli po pracy w wodzie ogrzewanej rozżarzoną żużlem twierdzili, iż woda ta posiada moc regene-

rującą. To właśnie oni polecali ludziom zmęczonym i chorym kąpiele w wodzie z żużlem [Szkaradnik 2005]. Właściciel huty Albrecht Kazimierz polecił zbadać tych wód i zapoczątkował budowę uzdrowiska. W końcu XVIII wieku, z powodu wyczerpania się pokładów żelaza i zaprzestania działalności huty, a odkryciu w Ustroniu pokładów borowiny działalność uzdrowiskowa była kontynuowana. Pierwszy dom zdrojowy i pierwsze łaźienki wybudowano w 1802 roku na polecenie Księcia Alberta, syna Augusta II Sasa. W drugiej połowie XX wieku wydzielono nową dzielnicę uzdrowiskową - Zawodzie, w której wybudowano sanatoria o zbliżonej formie architektonicznej w kształcie piramid (16 obiektów). Decyzja ta bardzo korzystnie wpłynęła na rozwój uzdrowiska.

Fotografia 1. Ustronie, budynki sanatoryjne w kształcie piramid
(fot. autorki, październik 2012 r.)

Photo 1. Ustronie, sanatorium buildings in the shape of a pyramid
(photo by authoress, October 2012)

Dla egzystencji Ustronia ważne były także uwarunkowania społeczno-polityczne. Podejmowane kroki w kierunku rozwoju miejscowości (zarówno w kontekście rozwoju przemysłu, jak i uzdrowiska i ośrodka wypoczynkowego) wspierane były przez regionalnych i ponad regionalnych liderów. Wystarczy przytoczyć takie nazwiska jak Książę Albert Sasko-Cieszyński (syn króla polskiego Augusta III Sasa), wojewoda Jerzy Ziętek, Edward Gierek (I sekretarz rządzącej partii w Polsce).

CEL I METODY BADAWCZE

Głównym celem pracy było wskazanie nietypowego współistnienia dwu funkcji tj. przemysłowej i uzdrowiskowo-wypoczynkowej, jako tych, które najczęściej się wykluczają, a nie współzyskują oraz elementów, które największy wpływ wywierają na ten stan. W pracy zastosowano metody opisowe, inwentaryzacje urbanistyczne, metody statystyczne. Sporządzono bogatą dokumentację fotograficzną. Przeanalizowano bogaty materiał źródłowy.

FUNKCJA PRZEMYSŁOWA USTRONIA

W ramach dóbr cieszyńskich funkcjonowało na omawianym obszarze kilkanaście małych folwarków. Usytuowane były one m.in. w Ustroniu i Lipowcu. Jako nierentowne, ich właściciel książę Albert, syn Augusta II Sasa postanowił rozparcelować. Uzyskaną gotówkę zamierzał przeznaczyć na pozarolnicze inwestycje. Pierwotnie planował gospodarczo wykorzystać beskidzkie lasy. Pomysł ten legł w gruzach. Już w latach 70. XVIII wieku na terenie Ustronia wydobywano rudę żelaza (złoża syderytów), o niewielkiej zawartości żelaza [Białas 2005]. Pierwszą surówkę pozyskano w 1772 roku. Wraz z pełnym uruchomieniem produkcji huta w Ustroniu była znaczącym producentem żelaza na Śląsku Austriackim, dającym miejsce zatrudnienia dla wielu mieszkańców miejscowości i najbliższej okolicy [Chlebowczyk 1972]. Dochód z produkcji hutniczej był dwukrotnie większy, niż wcześniej z folwarków (Spyra 2005a). Ze względu na ilość lasów występujących na badanym terenie, wraz z uruchomieniem huty żelaza, obszar ten pełnił funkcję leśno-przemysłową. W okresie tym dość często górale przekształcali swoje pastwiska, na których wypasali dotychczas owce, w tereny uprawne, gospodarstwa rolne. Jednakże funkcja rolnicza nie była tą dominującą, a sama działalność rolnicza, ze względu na warunki geograficzne nie należała do dochodowych. Dość popularnym zajęciem miejscowej ludności było furmaństwo.

Wraz z rozwojem huty rozwinął się także handel jej wyrobami (najpierw tylko na Śląsku Cieszyńskim, potem w całej Galicji. Należy podkreślić działalność od 1780 roku kuźni „Adam”, jako podmiotu przetwórczego [Spyra 2005b].

Intensywny rozwój produkcji hutniczej obserwowany był w latach 20. XIX wieku. Wybudowano nowe zakłady, m.in. odlewnię. Przy kuźni „Adam” utworzono warsztat przetwórczy miedzi, następnie plastycznej obróbki cyny i przekształcono ją w wytwórnię różnego rodzaju urządzeń fabrycznych i żelaznych [Spyra 2005b].

W latach 30. XIX wieku wyczerpywały się miejscowe rudy żelaza, ich jakość spadała, wzrastały koszty transportu, pojawiły się problemy z napędem wodnym, we znaki dawała się konkurencja, dysponująca lepszą ofertą. Stawiano na nowe inwestycje, m.in. w Trzyńcu. Nastąpiły mroczne czasy w dziejach ustron-

skiej huty. Notowane były ograniczenia produkcji i związane z tym faktem ograniczenia w zatrudnieniu. Sytuacja ta również negatywnie wpłynęła na rozwój całej miejscowości.

Połowa XIX wieku to okres, w którym na Śląsku Cieszyńskim funkcjonowały trzy ośrodki hutnicze: Ustroń, Trzyńiec, Baszka. Łącznie zatrudniały one 1500 pracowników (w samym Ustroniu pracowało 400 osób).

W 1856 roku Ustroń uzyskał status miasteczka tj. gminy targowej z prawem do kilku jarmarków rocznie i cotygodniowych targów. Podstawowym czynnikiem decydującym o jego nadaniu był fakt rozwoju przemysłu hutniczego i handlu jego wyrobami.

Z uwagi na wyczerpujące się złoża rud żelaza w Ustroniu, przywożono niezbędne do produkcji ilości rud ze słowackiej Żyliny i Trzyńca. W miasteczku funkcjonowało pięć zakładów tworzących kompleks przemysłowy. Niestety wyroby żelazne w nich produkowane były zbyt drogie i nie konkurencyjne jakościowo. Warsztat narzędziowy przy kuźni „Adam” przekształcono w zakład budowy maszyn dla rolnictwa i przemysłu. Jego produkcja oparta była na komponentach odlewanych w miejscowych zakładach hutniczych. Lata 60. i 70. XIX wieku to okres ich rozkwitu. Produkcja obejmowała m.in. cysterny i inne urządzenia dla przemysłu naftowego i solnego, żelazne konstrukcje mostowe, armaturę wodociągową. W roku 1877 działalność przemysłowa Ustronia osiągnęła swoje apogeum (zatrudnienie w 1857 roku wynosiło 400 osób, a w 1877 roku 2000 pracowników, przy liczbie stałych mieszkańców ok. 3000 osób).

W połowie lat 70. XIX wieku obserwuje się upadek hutnictwa w Ustroniu. Do głównych przyczyn tego stanu należały: zbyt wysokie koszty transportowe, silne lobby furmanów blokujących przedłużenie linii kolejowej do Ustronia, konkurencyjna działalność huty w Trzyńcu. W miasteczku zamknięto ostatnią kopalnię sydereytów, odlewnie wyrobów miedzianych i brązowych, przeniesiono walcownię i oddział budowy mostów do Trzyńca. Na początku 1897 roku wygaszono wielki piec. W fabryce maszyn zastosowano nowe technologie i wprowadzono osprzęt dla kolejnictwa, produkcje nitów i śrub.

Początek XX wieku to okres przekształceń upadających zakładów w Ustroniu. Połączono je z częścią kopalń w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w spółkę akcyjną Austriackie Towarzystwo Górniczo-Hutnicze [Nowak 2005a]. Zredukowano zatrudnienie, zamknięto kilka oddziałów, ograniczono produkcję fabryki maszyn. Wiedeńska firma „Brevillier-Urban” w 1912 roku kupiła zakłady ustrońskie i uruchomiła nową Fabrykę Śrub i Wyrobów Kutych.

Niekorzystnym okresem dla robotników zatrudnionych w przemyśle Ustronia były lata 20. XX wieku. Ich sytuacja materialna znacząco się pogorszyła. W kuźni „Adam” zatrudnionych było zaledwie 190 osób. Produkowano wyroby dla kolei i rolnictwa. Poszukiwano nowych odbiorców wyrobów, zwłaszcza w sektorze motoryzacyjnym i służby zdrowia.

Za czasów II Rzeczypospolitej uruchomiono w Ustroniu palarnię kawy zbożowej. Funkcjonowały tartaki, cegielnia, młyn. Rozwijał się przemysł drzewny.

Po II wojnie światowej, w okresie industrializacji, kiedy podstawową funkcją miasta była funkcja uzdrowiskowa, rozwinięta wcześniej produkcja przemysłowa opierała się przede wszystkim o przedsiębiorstwa państwowe. Głównym przedsiębiorstwem państwowym była Kuźnia Ustroń. Jednakże decydującym, zwłaszcza politycznym nie zależało na rozwoju w Ustroniu sektora przemysłowego, a uzdrowiskowego. Działalność przemysłową rozwinięto w pobliskim Skoczowie. Po uruchomieniu nowego zakładu kuźniczego w Skoczowie połączono oba zakłady kuźnicze z Wytwornią Sprzętu Mechanicznego „Polmo”. Od 1972 roku wraz z innymi zakładami przekształcono je w Fabrykę Samochodów Małolitrażowych (FSM) – pierwotnie spółka skarbu państwa, od 1992 roku spółka Fiat Auto Poland. Wśród innych większych zakładów funkcjonujących w latach 1960-1990 na terenie miasta Ustroń wymienić należy m.in.: Zakład Przemysłu Spożywczego, Tartak Przemysłu Leśnego, Spółdzielnię Produkcyjną, Kamieniołom Drogowy, Zakład Wytwórczy „Czantoria” (obecna „Ustroniana”), Powszechną Spółdzielnię Spożyców „Społem”, Zakłady Gastronomiczne [Zuzańska-Żyśko 2006]. Ponad 63% ogółem zatrudnionych było w przemyśle i budownictwie.

USTROŃ KURORTEM, LETNISKIEM I UZDROWISKIEM

Oprócz funkcji przemysłowej w Ustroniu rozwinęła się już w XIX wieku funkcja letniskowa i uzdrowiskowa, które współcześnie określane są mianem funkcji turystycznej szeroko pojmowanej. Funkcja ta była wynikiem zainteresowania i mody na wodolecznictwo oraz pobyty wypoczynkowe w letniskach górskich. Od początku istnienia uzdrowiska sezon uzdrowiskowy trwał od 15 maja do 15 sierpnia. W Ustroniu korzystano zwłaszcza z kąpeli żużlowych, zimnych kąpeli rzecznych i kuracji żętycowych, polegających na picu ciepłej, owczej serwatki [Szkaradnik 2005]. Od samego początku istnienia uzdrowiska gorącą wodę, jaką pozyskiwano w hucie z wielkiego pieca wykorzystywano do kąpeli kuracyjnych.

W latach 1802 -1804 wybudowano Dom Zdrojowy z łazienkami. Budynek istnieje do dzisiaj, pełniąc funkcję hotelu pod nazwą „Ustroń”. Nieopodal huty w 1804 roku wybudowano hotel „Kuracyjny” wyposażony w łazienki do kąpeli żużlowych. Bardzo nietypowe zjawisko wystąpiło w Ustroniu tj. połączenie funkcji przemysłowej z funkcją uzdrowiskową. Na rozwój uzdrowiska nadto korzystnie wpłynęły występujące w Ustroniu i najbliższej okolicy walory przyrodnicze. Położenie nad rzeką Wisłą stanowiło dodatkowy atut krajobrazowy i rekreacyjny.

Fotografia 2. Wisła, w dolinie której zbudowano miasteczko Ustroń – widok na rzekę z mostu przy ul. M. Grażyńskiego - Szpitalnej (fot. autorki, październik 2012 r.)

Photo 2. The Vistula river - the town of Ustroń has been founded in its valley - view on the river from a bridge on M. Grażyński street - Szpitalna street (photo by authoress, October 2012)

Już od połowy XIX wieku około 600-700 osób przyjeżdżało na kuracje i wypoczynek do Ustronia. Wybudowano oprócz hotelu „Kuracyjnego” salę koncertową, pijalnię żętycy, założono park, wybudowano ścieżki spacerowe w pobliżu Gościeradowca i w Jaszowcu. Wraz z intensywnym rozwojem kurortu otwierano gospody i warsztaty rzemieślnicze.

W latach 80. XIX wieku odkryto w Ustroniu pokłady borowiny oraz nowe ujęcia wód leczniczych. Wybudowano drugi hotel wraz z parkiem dla kuracjuszy. Zbiornik wodny przy hucie zamieniono na staw rekreacyjny, po którym można było pływać kajakami i łodziami. W 1882 roku Ustroń mianowany został uzdrowiskiem austriackim [Szkardnik 2005].

W latach 1882-1901 obie funkcje tj. przemysłowa i letniskowo-uzdrowiskowa poszukiwały właściwych dla siebie rozwiązań. Zaczęto hutnictwo stopniowo przenosić do innych okolicznych miejscowości. W 1888 roku otworzono połączenie kolejowe z Cieszynem i Bielskiem, wybudowano szpital gminny i ratusz. Nastąpił intensywny rozwój handlu i gastronomii wraz z rozwojem letniska i uzdrowiska. Miasteczko coraz bardziej ujawniało swoją dominującą funkcję uzdrowiskową, która wymusiła na jego władzach budowę obiektu leczniczego. W 1901 roku uruchomiono Zakład Kąpieli Borowinowych. Od 1910 roku zaczęto pobierać opłaty od letników.

W okresie II Rzeczypospolitej wzrastała liczba letników i kuracjuszy przybywających do Ustronia, wydłużono sezon letniskowo-uzdrowiskowy (od

15 maja do 15 września), wprowadzono opiekę lekarską, rozbudowano sektor informacyjny w zakresie możliwości terapeutycznych (choroby przewodu pokarmowego, choroby kobiece, choroby nerwowe, choroby stawowo-mięśniowe, stany wyczerpania, rekonwalescencja po przebytych chorobach i urazach). W latach 1927-1928 pobrane opłaty klimatyczne stanowiły 10% dochodów gminy (przy podatku przemysłowym 36%).

Wraz z rozwojem gospodarczym Ustronia w okresie międzywojennym (budowa drogi asfaltowej Katowice-Wisła-Istebna, przedłużenie linii kolejowej do Wisły, budowa drogi na Równicę, regulacja Wisły, elektryfikacja, oświetlenie ulic, budowa deptaków spacerowych wzdłuż Wisły) nastąpił okres intensywnego rozwoju miasteczka, jako miejscowości wypoczynkowo-uzdrowiskowej. Budowano prywatne obiekty willowe o odpowiednim standardzie i atrakcyjnej lokalizacji, które udostępniano letnikom i kuracjom. Powstał wówczas również ogólnodostępny basen, korty tenisowe, plaża nad Wisłą. Za Szkaradnikiem [2005], w ciągu kilku lat liczba przyjeżdżających osób zwiększyła się znacząco, tak że w 1936 roku wynosiła ona 4000 (przy liczbie 3200 osób w roku 1929).

Po II wojnie światowej Ustroń traktowany był jako miejsce wypoczynku dla mieszkańców ówczesnego przemysłowego Górnego Śląska, zwłaszcza pracowników i ich rodzin dużych zakładów produkcyjnych, w tym wydobywczych. Powstałe wówczas obiekty wczasowe i sanatoryjne, które na trwałe wpisały się w panoramę miasta [Kaczyński I., T., 2006]. W latach 1945-46 obiekty majątku trwałego uzdrowiska przejęła ubezpieczalnia społeczna. Wielką rolę odgrywały wówczas względy społeczne i polityczne. W 1953 roku zakład kąpielowy przejęty został przez nowo powołane do życia Państwowe Przedsiębiorstwo Uzdrowiskowe w Jastrzębiu-Zdroju. W krótkim czasie, kiedy podjęto decyzję o budowie kopalń Rybnicko-Jastrzębskiego Okręgu Węglowego doszło do likwidacji lecznictwa uzdrowiskowego w Jastrzębiu-Zdroju, a tym samym do odtworzenia uzdrowiska w Ustroniu. W latach 60. XX wieku w dolinie Jaszowca, niezwykle atrakcyjnej krajobrazowo części Ustronia powstawały liczne ośrodki wczasowe (w budynkach o znacznych rozmiarach, wielokondygnacyjnych, z płaskimi dachami, dysponujące dużą powierzchnią rekreacyjną). Wśród nich wymienić można: D.W. Natura, D.W. Wiecha, D.W. Jawor, D.W. Globus, D.W. Sasanka, D.W. Chemik, D.W. Nauczyciel, D.W. Zagłębie, D.W. Barbara, D.W. Mazowsze, D.W. Juhas, D.W. Relaks. Aktualnie są one poddawane procesom modernizacji, przebudowy. Jaszowiec należał do pierwszej w Polsce dzielnicy wypoczynkowej zaprojektowanej w tak dużej skali (16 dużych obiektów wczasowych dla 2500 osób [Iwanowska 2005]).

Fotografia 3. Wielokondygnacyjne budynki wczasowe z lat 60. XX wieku: Natura, Ondraszek, Wiecha, Jawor, usytuowane w dolinie Jaszowca (fot. autorki, listopad 2012 r.)
Photo 3. Multi-storey holiday buildings from the 1960s: Natura, Ondraszek, Wiecha, Jawor, located in the Jaszowiec valley (photo by authoress, November 2012)

W 1967 roku Ustroń ponownie uzyskał status uzdrowiska, a w 1973 roku włączono do miasta wsie Lipowiec i Nierodzin.

W latach 70. i 80. XX wieku powstały kolejne inwestycje uzdrowiskowe. Wymienić można Śląski Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny, Śląskie Centrum Rehabilitacji, Uzdrowski Zakład Przyrodolecznicy, Sanatorium i Szpital Uzdrowski „Równica”.

W dzielnicy Ustronia Zawodzie, z uwagi na bardzo korzystne warunki termiczne i solarne, na południowo-zachodnich stokach Równicy powstała całkowicie wyodrębniona funkcjonalnie i przestrzennie jednostka uzdrowiska. Przeniesiono zabiegi lecznicze ze starych obiektów zlokalizowanych w pobliżu huty do nowoczesnych, znakomicie wyposażonych. W 1986 roku otwarto pierwszy oddział Przedsiębiorstwa Państwowego „Uzdrowisko Ustroń” w Ustroniu w Sanatorium Uzdrowskim „Równica”.

Fotografia 4. Śląski Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny, Śląskie Centrum Rehabilitacji, Uzdrawiskowy Zakład Przyrodolecznicy, Sanatorium i Szpital Uzdrawiskowy „Równica” (fot. autorki, październik 2012 r.)

Photo 4. The Śląsk Rheumatology-Rehabilitation Hospital, The Śląsk Rehabilitation Centre, The Natural Spa, the “Równica” Spa Sanatorium and Hospital (photo by authoress, October 2012)

INFRASTRUKTURA UZDROWISKOWA

W infrastrukturze uzdrawiskowej najważniejszą rolę odgrywają sanatoria, szpitale uzdrawiskowe, ośrodki wypoczynkowo-lecznicze. W Ustroniu wymienić należy takie jak: „Uzdrowisko Ustroń” S.A., Sanatorium i Szpital Uzdrawiskowy, Sanatorium „Wilga”, Śląski Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny im. Gen. J. Ziętka, Hotel „Ziemowit”, Sanatorium Uzdrawiskowe „Elektron”, Ośrodek Leczniczo-Rehabilitacyjny „Kos” (dla niewidomych), Sanatorium Uzdrawiskowe „Malwa”, Górnośląskie Centrum Rehabilitacji „Repty”, Sanatorium „Róża”, Dom Leczniczo-Wypoczynkowy „Złocień”, Ośrodek Wypoczynkowy „Magnolia”.

„Uzdrowisko Ustroń” S.A. - to szpital uzdrawiskowy i sanatoria Równica, Kos, Narcyz, Rosomak o łącznej ilości 1360 miejsc. Działa przy nim także przychodnia uzdrawiskowa, zespół obiektów dla rekreacji i wypoczynku. Do zakładów lecznictwa uzdrawiskowego należy także Zakład Przyrodolecznicy o ku-

baturze 87000 m³. Obsługuje ok. 6000 osób dziennie. Posiada 4 baseny solankowe, 6 sal rehabilitacji ruchowej. Dysponuje wszystkimi podstawowymi zabiegami przyrodolecznictwa jak kąpiele lecznicze, hydroterapia, zabiegi borowinowe, inhalacje, elektro i światłolecznictwo. Obiekt dobrze wyposażony i obsługiwany przez kwalifikowaną kadrę medyczną.

Sukcesem "Uzdrowiska Ustroń S.A." jest uruchomienie wszystkich działów zabiegowych zakładu przyrodolecznictwa, ale przy zachowaniu szczególnej ochrony ekologicznej związanej z jego eksploatacją. Zastosowano pionierską metodę w skali europejskiej i światowej tj. zatłaczanie solanek pozabiegowych do otworu chłonnego odwierconego na głębokość 1700 m. Dziennie zatłaczana jest solanka pozabiegowa w ilości 60-80 m³. Odpowiada to ilości ok. 3-4 ton soli (odprowadzając ją do rzeki Wisły w niedługim czasie zbiornik w Goczałkowicach zamieniłby się w słone jezioro).

Nadto w dzielnicy Zawodzie znajduje się kilkanaście domów wczasowych i hoteli dysponujących około 1800 miejscami, stanowiącymi zaplecze hotelowe dla kuracjuszy decydujących się na leczenie w systemie ambulatoryjnym.

W latach 2005-2011 przebywało ogółem 5 919 271 kuracjuszy. W tabeli 1. Przedstawiono ich liczbę w poszczególnych latach, jak również liczbę ludności stałej miasta.

Tabela 1. Liczba kuracjuszy i ludności stałej w Ustroniu w latach 2005-2011
Table 1. The number of patients and the total number of residents in Ustroń between 2005-2011

L.p.		2005 r.	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.
1.	Liczba kuracjuszy	839367	868132	891188	850543	827858	796768	845415
2.	Liczba ludności stałej	15409	15411	15345	15345	15401	15514	15534

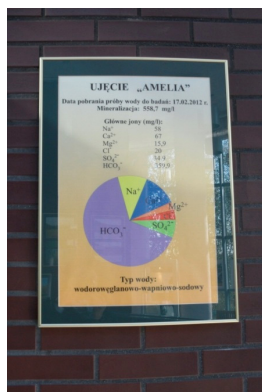
(opracowanie własne na podstawie danych nie publikowanych uzyskanych w UM Ustroń)

TWORZYWA LECZNICZE GWARANCJĄ ROZWOJU UZDROWISKA

Gwarancją rozwoju uzdrowiska są tworzywa lecznicze. Jednym z nich jest pozyskiwana z własnych odwiertów (Odwiert U-3 oraz Odwiert U-3a) solanka chlorkowo-sodowo-wapniowa, bromkowo-jodkowo-żelazista o mineralizacji 13%, czyli zawierająca 130 g składników stałych w jednym litrze. Stanowi ona cenny surowiec przydatny w leczeniu chorób i dysfunkcji układu ruchu oraz chorób dróg oddechowych. Ze składników leczniczych solanki ustrońskiej zawierają przeciętnie w jednym litrze około 7-13,5 mg jodków (norma wynosi 1 mg), 300 – 400 mg bromków (norma wynosi 5 mg), do 15 mg żelaza oraz śladowe ilości takich pierwiastków jak: bor, cynk, miedź, nikiel, glin, molibden [Nowak 2005b].

Na Zawodziu znajdują się dwa ogólnie dostępne źródła tj. Żelaziste (odkryte w 1883 r.) i Karola (1916 r.) (Panic 2005). Posiadają one wodę o niższej

mineralizacji tj. ok. 380 mg/l i 320 mg/l (w porównaniu np. ze źródłem „Amelia”). Solanki te są stosowane w formie kąpeli wannowych i basenowych.

Fotografia 5. Tablica informacyjna o ujęciu „Amelia” na ścianie Pijalni wód (fot. autorki, październik 2012)

Photo 5. An information board describing the “Amelia” spring on a wall in the well-room (photo by authoress, October 2012)

Fotografia 6. Wnętrze Pijalni wód (fot. autorki, październik 2012)

Photo 6. The interior of the well-room (photo by authoress, October 2012)

Fotografia 7. Fontanna w bezpośrednim sąsiedztwie Pijalni wód leczniczych (fot. autorki, październik 2012)

Photo 7. Fountain in close vicinity to the curative water well-room (photo by authoress, October 2012)

Fotografia 8. Budynek pijalni wód leczniczych oddany do użytku w czerwcu 2012 roku (fot. autorki, październik 2012)

Photo 8. The well-room building which became operational in June 2012 (photo by authoress, October 2012)

W 2012 roku na Zawodziu wybudowano Pijalnię wody leczniczej z ujęcia „Amelia” (w ramach projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013 „Przekraczamy granice”). Woda ta wydobywana jest od czerwca 2012 roku z głębokości ok. 40 m przez Przedsiębiorstwo Inżynieryjno-Techniczne „Geologus” z Milówki. Jej atutem jest podwyższona mineralizacja tj. 560 mg/l.

Drugim tworzywem naturalnym uzdrowiska są borowiny pozyskiwane z własnej kopalni Przedsiębiorstwa Państwowego „Uzdrowisko Ustroń”, złoża Zabłocie [Białas 2003].

Profil leczniczy uzdrowiska to: choroby układu oddechowego, choroby ortopedyczno-urazowe i reumatyczne, choroby układu krążenia oraz kardiologiczne, choroby metaboliczne z otyłością włącznie.

WARUNKI KLIMATYCZNE UZDROWISKA

Ustroń posiada stosunkowo ciepły klimat. Obfite opady należą do największych w Polsce (około 1200 mm w roku). Uzdrowisko jest dobrze przewietrzane. Wpływ cyrkulacji południowej na klimat lokalny umożliwia pobliska Brama Morawska. Średnia roczna temperatura powietrza to 6,8°C. Liczba dni z komfortem klimatycznym w roku wynosi ok. 46%. Liczba dni gorących (w roku) 25. Liczba dni bardzo mroźnych (w roku) 28. Liczba dni z opadem (w roku) 188. Średnia prędkość wiatru 2,2 m/s.

WALORY PRZYRODNICZE I ANTROPOGENICZNE

Wśród walorów turystycznych omawianego obszaru na szczególną uwagę zasługują walory przyrodnicze do których należą: zasoby wód mineralnych, malownicze stoki górskie z urozmaiconą rzeźbą i szatą roślinną, dolina Wisły, lasy bukowo-świerkowe, fragmenty starych drzewostanów bukowo-jodłowych.

Do walorów antropogenicznych należą: zabytkowe obiekty uzdrowiskowe, zabytkowe hotele, schroniska górskie, pensjonaty, tradycyjna zabudowa drewniana, skansen przemysłowy w Muzeum Ustrońskim, Muzeum Stara Zagroda.

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Wśród atrakcji turystycznych Ustronia, z których korzystają letnicy, wczasowicze i kuracjusze wymienić należy przede wszystkim te stanowiące potencjał turystyczny tj.: kościół ewangelicko-augsburski (1835) z ołtarzem projektu wiedeńskiego architekta Ruprechta oraz z obrazem "Ostatnia wieczerza" autorstwa J. Stetkiego; kościół św. Klemensa rzymsko-katolicki (1788) z późnobaroko-

wymi rzeźbami św. Jana Nepomucena i św. Józefa od frontu; kamienny ołtarz z XVII w. na zboczu Równicy, który służył prześladowanym luteranom jako miejsce kultu, zgromadzeń i odprawiania nabożeństw; drewniany kościółek pw. Św. Anny (1769) w dzielnicy Ustroń-Nierodzin (w ołtarzu głównym przemalowany obraz św. Anny Samotrzeć z początku XVIII w.); Cieszyn - stary gród piastowski z prawami miejskimi z 1364 r. W 1920 r. podzielony granicą polsko-czeską na 2 miasta. Na wzgórzu zamkowym pozostałości zamku - gotycka wieża Piastowska (XIV-XV w.), na przedzamczu klasycystyczny pałac arcyksięcia Karola (1837), kościół poddominikański św. Marii Magdaleny, z nagrobkiem gotyckim księcia Przemysława I (1380), zespół klasztoru Bonifratów, Kolegium Jezuitów, rynek z barokowo-klasycystycznym ratuszem i kamieniczkami (XV-XIX w.) m.in. podcieniowymi, Teatr im. A. Mickiewicza. Wymieniając atrakcje turystyczne oprócz kubaturowych elementów dziedzictwa kulturowego, wskazać należy także liczne ścieżki rowerowe i spacerowe, letnie tory saneczkowe i parki linowe, wyciągi narciarskie, kolej krzeselkową na Czantorię [Murzyński, Dryblas, Golba, Bartosik 2005].

PRZEMIANY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE W UZDROWISKU USTROŃ

W wyniku przemian funkcjonalno-przestrzennych na przestrzeni kilkuset lat, na obszarze Ustronia wyodrębniło się kilka dzielnic funkcjonalno-przestrzennych. Są to Jaszowiec o funkcji wypoczynkowej (usytuowany w dolinie rzeki Jaszowiec), Zawodzie o funkcji uzdrowskiej (usytuowany w centrum miasta), Nierodzin z dominującą funkcją przemysłową (usytuowany w północno-zachodniej części miasta).

Na Zawodzie występuje zróżnicowana struktura własnościowa zakładów uzdrowskich. Najważniejszą rolę odgrywa Przedsiębiorstwo Uzdrawiskowe „Ustroń” S.A., posiadające największe w mieście sanatorium i szpital uzdrawiskowy „Równica” oraz trzy inne sanatoria tj. „Kos”, „Rosomak”, „Narcyz”. Wszystkie sanatoria w Ustroniu dysponują 845415 miejscami w skali roku (dane niepublikowane z UM w Ustroniu z dnia 31.10.2012). Ogółem w latach 2005 – 2011 Ustroń przyjął 5 919 271 kuracjuszy.

Wszystkie zakłady uzdrawiskowe przyjmują rocznie ok. 23 000 kuracjuszy. Posiadają dobrze rozwiniętą infrastrukturę towarzyszącą tj. restauracje, kawiarnie, siłownie, solaria, grotty solne, salony fryzjerskie, baseny, kina.

PODSUMOWANIE

Ustroń w przedziale czasowym kilkusetletnim, poddany został istotnym przemianom przestrzennym i gospodarczym. Obserwujemy etapową sukcesję funkcji, poczynając od rolnictwa, pasterstwa, furmaństwa, przez górnictwo rud żelaza i hutnictwo oraz przemysł metalowy i maszynowy, po funkcję turystyczną, zwłaszcza uzdrowiskową i wypoczynkową. To współwystępowanie obu tych funkcji, określić można mianem nietypowych, bowiem najczęściej funkcje te wykluczają się, a nie współgzystują. Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, iż Ustroń jest przykładem miejscowości w której te jakże odmienne funkcje mogą jednak wzajemnie się uzupełniać.

WNIOSKI KOŃCOWE

1. Ustroń posiada dogodne położenie komunikacyjne, co nie bez znaczenia jest dla jego rozwoju, jako ośrodka turystycznego, w tym uzdrowiskowego.

2. Współistnienie funkcji przemysłowej z funkcją uzdrowiskowo-wypoczynkową przez wiele lat możliwe było dzięki licznym walorom turystycznym, zwłaszcza przyrodniczym tego obszaru.

3. W rozwoju Ustronia jako ośrodka przemysłowo-uzdrowiskowego wielką rolę odegrały uwarunkowania społeczno-polityczne.

BIBLIOGRAFIA

- Białas, Z. (2003). Ustrońskie łaźienki borowinowe. 72-77, Cieszyn: Kalendarz Ustroński.
- Białas, Z. (2005). Budowa geologiczna. [w:] Ustroń. 1305-2005, t. I, 17-41, Ustroń.
- Murzyński, T., Dryblas, D., Golba, J., Bartosik, A. (2005). Czynniki wpływające na jakość i konkurencyjność usług turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych. Kraków: Instytut Turystyki, Stowarzyszenie Gmin uzdrowiskowych.
- Chlebowczyk, J. (1972). Dwa wieki Kuźni Ustroń, Katowice.
- Iwanowska, M. (2005). Turystyka uzdrowiskowa Ustronia, maszynopis pracy magisterskiej. Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski.
- Kaczyński, I., T. (2006) Polska. Najpiękniejsze uzdrowiska. 243-249, Warszawa: Sport i Turystyka- MUZA SA.
- Łazarkowie, M., R. (2007). Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny. 98-99, Lublin: Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie.
- Nowak, K. (2005a). Życie gospodarcze [w:] Ustroń. 1305-2005, t. I, 321-350, Ustroń.
- Nowak, K. (2005b). Życie polityczne i społeczne [w:] Ustroń. 1305-2005, t. I, 235-320, Ustroń.
- Panic, I. (2005). Dzieje Ustronia w średniowieczu [w:] Ustroń. 1305-2005, t. I, 107-120, Ustroń.
- Spyra, J. (2005a). Gospodarka i społeczeństwo w XVIII w. (do 1780 r.) [w:] Ustroń. 1305-2005, 167-205, Ustroń.

Spyra, J. (2005b). Przemiany społeczne od końca XVIII w. do 1848 r., [w:] Ustroń. 1305-2005, 207-232, Ustroń.

Szkaradnik, L. (2005). Początki i rozwój uzdrowiska [w:] Ustroń. 1305-2005, 361-380, Ustroń.

Zuzańska-Żyśko, E. (2006). Małe miasta w okresie transformacji. Studium w regionie Śląskim. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”

Dr inż. arch. Eleonora -Gonda-Soroczyńska
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy
ul. Grunwaldzka 53
50-357 Wrocław
tel. 71 320-56-16, fax. 71 320-56-07
eleonora.gonda-soroczynska@up.wroc.pl